

mozaika

JUL • AVGUST • SEPTEMBAR **2025**

mensa
SRBIJE

Bulevar Oslobođenja 22
21000 Novi Sad

www.mensa.rs
mozaiq@mensa.rs

Izdavač

Mensa Srbije

Glavni i odgovorni urednik

Nemanja M. Angelovski

Uredništvo

Nataša Aćimović Knežević,
Marijana Nikolić, Marjan Aleksić
Milica Pantić, Aleksandra Otašević
Gordana Pavlović, Petar Krstev,
Andrea Hasanović

Lektori

Darko Kojić
Vladimir B. Perić
Nevena Milosavljević

Grafički urednik

Ana Radulović

Simboli poglavlja

Marijana Nikolić

Fotografije

freepik.com
unsplash.com
pixabay.com
pexels.com
Mensa Srbije

Elektronsko izdanje
Oktobar 2025.

Mensa Srbije nema ni jedan zvaničan ideološki, politički, filozofski ili religijski stav.
Sadržaj članaka u časopisu nije stav Mense kao organizacije, već autora članaka.
Časopis MozaiQ je zvanična publikacija Mense Srbije.

Sadržaj

- 2 Uvodna reč
- 3 Dani Mense u Vršcu

NAUKA

- 5 Kako je francuska revolucija uticala na pad letelice na Mars
- 7 Kako vidimo boje

PSIHOLOGIJA

- 11 Kad je ritam bio test: ritmička preciznost, inteligencija i moguća predistorija testiranja
- 14 Motivacija – ključ lakšeg i bržeg učenja
- 18 Mračna strana inteligencije: Kada brz um uspori razgovor

KULTURA

- 23 O petnaest albuma 2015. (deceniju kasnije)
- 26 Ezoterija i rasvetljavanje književne tajne

PUTOPISI

- 29 Maroko – spektar stilova, boja i ukusa

MENSA

- 38 Dani Mense u Beogradu, najveće godišnje okupljanje Mense Srbije

- 42 Završna reč – Iza IQ-a – in memoriam – Aleksandar Pavlović Cale

Uvodna reč

Dragi čitaoci,

Pred vama je jesenje izdanje MozalQ časopisa. Pripremili smo za vas tekstove koji će probuditi neka neobična osećanja – a nadamo se motivaciju – ključ napredovanja. Naši dragi članovi, autori članaka su uložili puno truda da na što bolji način prikažu teme i ideje koje žele da podele sa svetom.

U nadi da će vas ovi tekstovi navesti na razmišljanje, predstavljamo vam kompleksnu priču, nesvakidašnje poglede na svet i istorijske događaje, a i stručnu analizu svakodnevnih bioloških, psiholoških i socijalnih procesa koji se odvijaju u našem okruženju, pa i nama samima.

U ovom broju želeli smo da istaknemo važnost motivacije, usaglašenja sa okolinom, utreniranosti obe moždane hemisfere da, u sinergiji, vode naše telo kroz izazove i prepreke.

Nadamo se da će vas autori ovih nesvakidašnjih priča podstaći na pisanje i u vama probuditi želju da svoje znanje, veštine i interesovanja podelite sa ostalima i napišete tekst za sledeći broj.

Videli smo da je prošlo izdanje dobilo mnoštvo pozitivnih reakcija i jedva čekamo da vidimo i čujemo šta mislite o ovom broju.

Srećno čitanje!

Nemanja M. Angelovski,
Glavni i odgovorni urednik

Dani Mense u Vršcu

Foto: Jelena Jarić

Nauka

Kako je francuska revolucija uticala na pad letelice na Mars

Francuska revolucija je 1789. godine promenila Evropu iz temelja. Dok su giljotine radile, a Kraljevina padala, oblikovao se i jedan sasvim drugačiji, ali jednako značajan prevrat – stvaranje novog sistema mera. Ljudi su zahtevali jednakost i red, a stotine lokalnih mera za dužinu, masu i zapreminu predstavljale su sve ono protiv čega su se revolucionari borili: kaos, nejednakost i privilegije pojedinih oblasti.

Zato su 1793. godine francuski naučnici, pod okriljem revolucionarne vlasti, uveli metrički sistem – univerzalni i racionalni okvir zasnovan na prirodnim fenomenima. Metar je definisan kao desetomilioniti deo meridijana između Severnog pola i Ekvatora kroz Pariz, kilogram kao masa jednog kubnog decimetra vode, a sekunda kao $1/86.400$ dana. Kasnije su se u sistem uklopile i ostale osnovne jedinice: amper kao mera električne struje, kelvin za termodinamičku temperaturu, mol za količinu supstance i kandela za jačinu svetlosti. Time je nastao SI sistem – univerzalni jezik nauke.

I zaista, tokom 19. i 20. veka SI sistem se širio i postajao globalni standard. Naučnici širom sveta govorili su istim jezikom kada su merili brzinu svetlosti, provodljivost materijala ili jačinu električne struje. U praksi su, međutim, postojale dve stvarnosti. Dok je većina sveta prihvatila metrički sistem, u Engleskoj i Sjedinjenim Američkim Državama ostao je u upotrebi imperijalni sistem. U njemu se koristile milje, stope, inči i funte – jedinice koje su imale duboke korene u tradiciji, ali nisu bile deo međunarodnog dogovora. Tako su u svakodnevnom životu i industriji ljudi računali u jardima i galonima, dok su naučnici na istom tlu koristili metre i litre. Ta paralelna upotreba dva sistema često je zahtevala konverzije i stvarala prostor za greške.

Ova napetost između univerzalnog i lokalnog izbila je na videlo 1999. godine, u jednom od najslavnijih svemirskih neuspeha. NASA je u decembru 1998. lansirala *Mars Climate Orbiter*, letelicu vrednu 327 miliona dolara. Njegov zadatak bio je da proučava atmosferu i klimu Marsa i da služi kao komunikacioni relej za druge misije. Prvih godinu dana je sve bilo kako treba. A onda je 23. septembra 1999. došlo vreme da letelica uđe u orbitu oko crvene planete. Umesto da se zaustavi na visini od 226 km iznad površine, Orbiter je ušao prenisko, na samo oko 57 kilometara. Atmosfera Marsa bila je dovoljno gusta da ga uništi – ili je izgoreo, ili se raspao pod pritiskom. Misija je izgubljena pre nego što je počela.

Uzrok je bio neverovatno jednostavan. Podaci o potisku motora koje je obezbeđivao Lockheed Martin izraženi su u funtama-snage po sekundi (pound-force seconds), dok je NASA-in softver očekivao iste vrednosti u njutn-sekundama – SI jedinici sile i impulsa. Razlika između funte-snage i njutna je oko 4,45 puta. To znači da su sve putanje i proračuni bili pogrešni. Male greške, koje su u početku izgledale beznačajno, akumulirale su se kroz mesece i dovele do toga da letelica skrene sa planirane orbite i nestane u atmosferi.

Ovaj događaj bio je više od tehničkog incidenta – on je pokazao posledice sukoba sistema. SI jedinice, rođene u Francuskoj revoluciji, bile su osmišljene da donesu univerzalnost, dok je imperijalni sistem, iako praktičan u svojoj tradiciji, postao prepreka u međunarodnom projektu. Naizgled sitna razlika između jedne funte-snage i jednog njutna koštala je stotine miliona dolara i izgublenu priliku da bolje upoznamo Mars.

Lekcija koju nosi ovaj događaj jednako je bitna kao i sama revolucija iz koje je sve počelo. Nauka se oslanja na standarde i dogovore. Kada ti standardi nisu univerzalno primenjeni, dolazi do nesporazuma i grešaka koje mogu imati katastrofalne posledice. Francuski revolucionari su instinktivno znali da sloboda i jednakost zavise od reda i zajedničkih pravila. Njihov metrički sistem je bio pokušaj da se ljudska civilizacija objedini kroz nauku.

Pad *Mars Climate Orbitera* 1999. godine pokazao je da univerzalni jezik nauke vredi samo ako ga svi koriste. Francuska revolucija je oblikovala put ka standardima koji i danas upravljaju našim svetom, a neuspeh NASA-ine misije je opomena da se ti standardi ne smeju ignorisati.

Mateja Civkaroski,
Diplomirani informatičar i student master studija iz kompjuterskih finansija

Kako vidimo boje

Da li ste se ikada zapitali na koji način naše oko vidi boje? Odakle te boje dolaze, kako nastaju? Na koji način se generišu boje na ekranima, a na koji način na fizičkim predmetima?

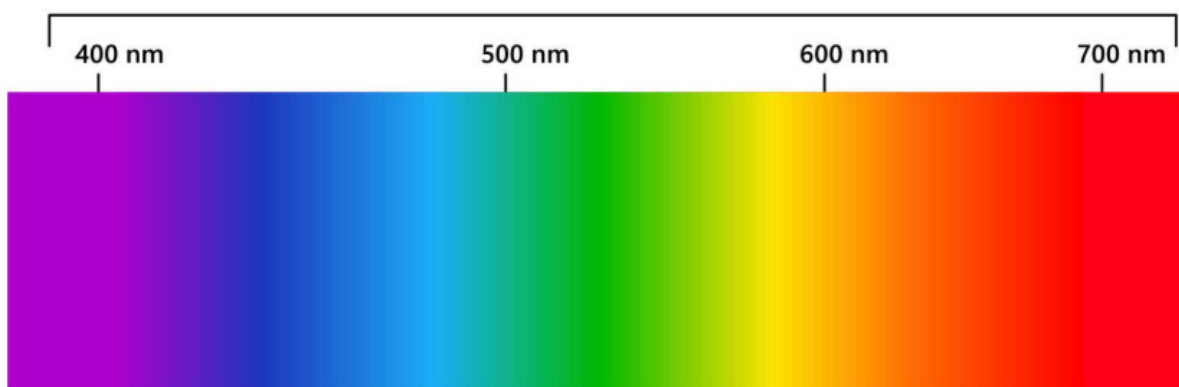
Glavni razlog našeg viđenja boje je svetlost! Od svetlosti zavisi koju boju će naše oko da opaža u datom trenutku.

Svetlost

Svetlost je sastavljena od čestica svetlosti, zvanih fotoni. Naše oko može da vidi samo određene fotone, odnosno samo jedan deo elektromagnetnog spektra. Taj deo nazivamo vidljivi deo spektra i njegov opseg radijacije obuhvata talasne dužine od 380 do 740 nanometara (nm). U taj deo spektra spadaju sve našem oku poznate boje, od ljubičaste (380 nm) do crvene (740 nm).

Preostali deo spektra deli se na dva glavna dela, od kojih je jedan sa talasnim dužinama kraćim od vidljivih (ultraljubičasto (UV) zračenje, X-zraci (rendgenski zraci) i gama zraci), a drugi sa dužim talasnim dužinama (Infracrveno (IR) zračenje, mikrotalasi, radio talasi).

VIDLJIVI DEO SPEKTRA

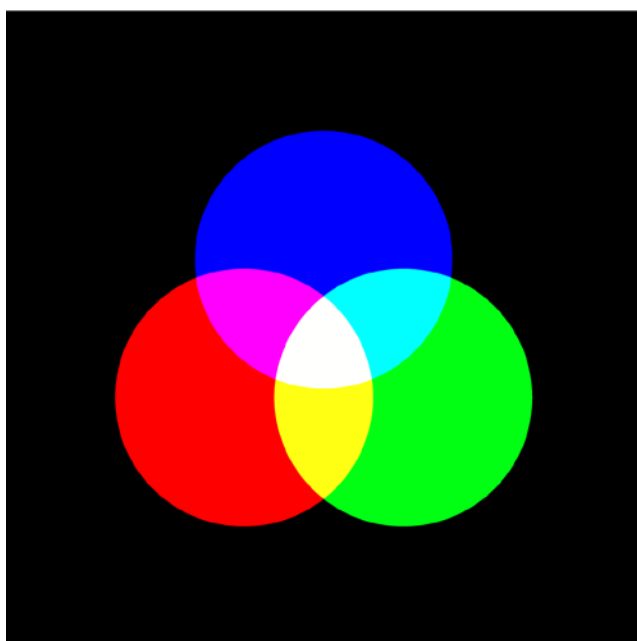
Ljudsko oko sadrži tri različita tipa fotoreceptora, poznata kao čepići. U pitanju su stimulusi svetla crvene (R), zelene (G) i plave (B) čijim mešanjem je moguće dobiti skoro sve boje koje ljudsko oko može da razazna. Kada svetlost stigne do našeg oka, konkretno mrežnjače, stimulišu se određeni čepići. Od talasne dužine svetlostnih zraka, zavisice koji čepići su u kojoj meri stimulisani i na taj način naše oko će "formulisati" boju koju prosleđuje našem mozgu.

Reprodukcija boja

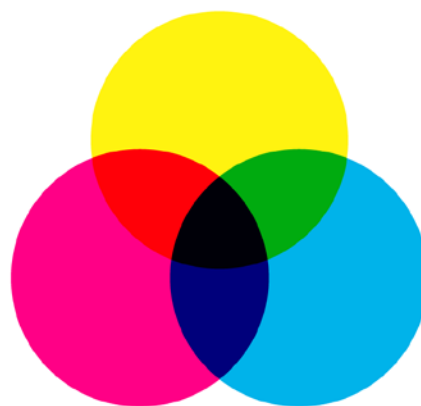
Sistemi za reprodukciju boja su tehnologije i metode koje se koriste za prikazivanje i stvaranje boja na različitim medijima, kao što su ekrani i štampani mediji. Osnovni princip reprodukcije boja leži u činjenici da se sve vidljive boje mogu dobiti mešanjem tri osnovne boje. U sistemima za reprodukciju boja razlikujemo dve osnovne metode mešanja boje svetla. U pitanju su aditivna sinteza (mešanje boje dodavanjem svetlosti) i suptraktivna sinteza (mešanje boje oduzimanjem svetlosti).

Aditivni model mešanja boja koristi se na uređajima koji emituju svetlost, poput televizora, monitora i mobilnih telefona. Kod aditivnog mešanja, boje se generišu dodavanjem tri primarne boje, crvene (R), zelene (G) i plave (B), u različitim količinama. Svaki piksel na ekranu se sastoji od tri subpiksela (R, G i B) čija se jačina menja kako bi se dobila željena boja. Kada se sve tri osnovne boje mešaju u jednakim jačinama, dobija se bela svetlost. Odsustvo sve tri boje rezultuje crnom.

Suptraktivni model mešanja boje koristi se prilikom štampe. Boje se stvaraju nanošenjem pigmenata ili mastila na površinu koja reflektuje svetlost (npr. papir). Ovi pigmenti apsorbiraju određene talasne dužine svetlosti, a reflektuju druge. U ovom slučaju, 3 primarne boje koje se koriste da bi se dobile sve ostale boje spektra su cijan (C), magenta (M) i žuta (Y). Crna se dobija mešanjem sve tri primarne boje, dok je bela podrazumevana boja. Dodatna boja koja se koristi je crna (K). Dodaje se iz praktičnih razloga kako bi se dobila "čistija i tamnija" crna boja (npr. za štampu teksta).

RGB

CMYK

Crna i bela

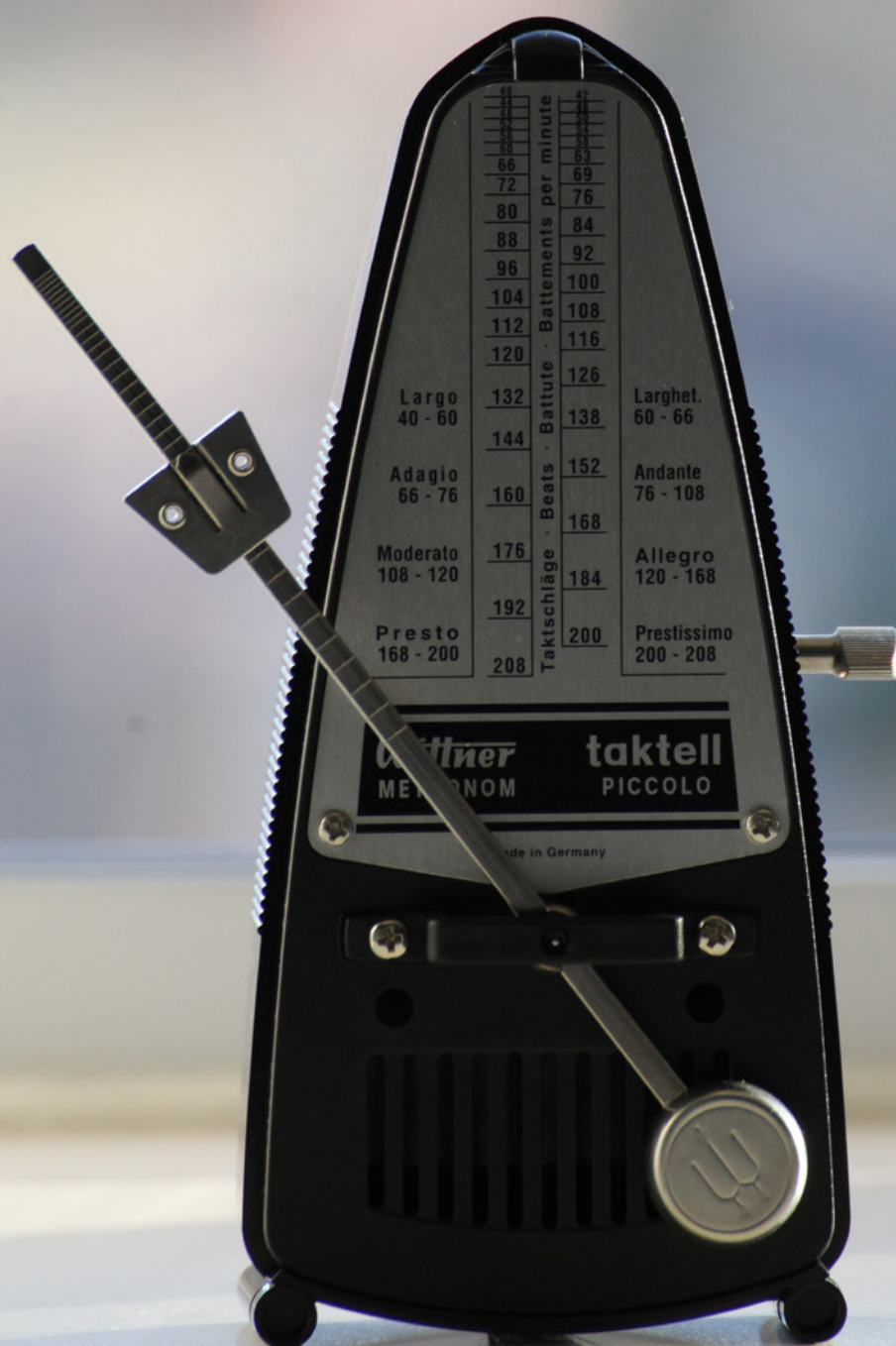
Crna i bela nisu boje. One su, zajedno sa sivim tonovima, klasifikovane kao ahromatske boje jer nemaju nijansu. Crna se definiše kao odsustvo svih boja (apsolutno odsustvo svetlosti). Bela je suprotnost crnoj. Ona se definiše kao mešavina svih boja u vidljivom spektru. Predmet koji je beo reflektuje svu vidljivu svetlost podjednako, bez apsorpcije određenih talasnih dužina što naš mozak percipira kao belu.

Ana Radulović,

*Diplomirani inženjer grafičkog inženjerstva i dizajna,
grafički urednik časopisa MozaIQ*

Psihologija

Kad je ritam bio test: ritmička preciznost, inteligencija i moguća predistorija testiranja

Jedno od objašnjenja za rasprostranjenost zmajeva u različitim kulturama koje nisu imale međusobne kontakte jeste da su ljudi u prošlosti radili slične stvari kao i mi danas. Iskopavanjem fosilnih ostataka životinja koje nisu poznavali, pokušavali su da rekonstruišu njihov izgled i karakteristike. Ovaj proces, iako naizgled banalan, dovodi do značajnih uvida u ljudsku sposobnost razmišljanja, učenja i analiziranja informacija. Kroz sličnu prizmu treba posmatrati i razvoj testiranja inteligencije, koje je počelo krajem XIX veka sa Frensisom Galtonom, britanskim polimatom. On je verovao da je inteligencija nasledna i da je moguće meriti je putem senzomotornih sposobnosti.

Frensis Galton, međutim, nije uspeo da razvije pouzdan metod za merenje inteligencije, a tek su Alfred Bine i Teodor Simon, početkom XX veka, razvili prvi standardizovani test za inteligenciju. Test, koji je kasnije modifikovan na Stenfordu, postao je osnova za sve kasnije metode procene kognitivnih sposobnosti. Iako se koncept inteligencije razvijao od antike, od Sokrata i Platona do Dekarta i Hjuma, niko od njih nije ponudio konkretan metod merenja.

Međutim, pitanje koje se postavlja je: kako je inteligencija prepoznavana u vremenima pre standardizovanih testova? Odgovor na ovo pitanje može nam pružiti istorija jednog od najstarijih oblika organizovanja ljudi – vojske. U vojnim organizacijama, kao što je bila rimska vojska, postojale su sofisticirane metode organizacije, koje su, na prvi pogled, uzimale u obzir u najvećoj meri fizičke karakteristike vojnika. Tada su uveliko već postojale određene forme vojnih marševa i formacija, kao što je „kornjača“ – formacija koja je zahtevala perfektno sinhronizovano kretanje svih vojnika. Iako nemamo podataka da su ovakve organizacije bile direktno vezane za procenu inteligencije, moguće je da su vođeni instinktivnim razumevanjem da je ritmičko usklađivanje bitno za vojnu efikasnost.

Da bismo razumeli moguće prepoznate oblike inteligencije pre postojanja testova, moramo se pozabaviti pitanjem ritma. Na Karolinska institutu u Švedskoj 2008. godine sprovedeno je istraživanje¹ koje je otkrilo interesantnu vezu između inteligencije i sposobnosti održavanja ritma. Rezultati su pokazali da ljudi sa boljim rezultatima na testovima inteligencije takođe pokazuju veću preciznost u ritmičkim zadacima, poput udaranja u isti ritam. Ova istraživanja sugerišu da je ritmička preciznost, iako na prvi pogled nevezana za rešavanje problema, zapravo povezana sa osnovnim neurološkim funkcijama koje omogućavaju efikasno procesiranje informacija i rešavanje problema.

¹ Ullén F, Forsman L, Blom O, Karabanov A, Madison G. Intelligence and variability in a simple timing task share neural substrates in the prefrontal white matter. J Neurosci. 2008;28(16):4238–4243. doi:10.1523/JNEUROSCI.0825-08.2008

Zanimljivo je da sama ritmička preciznost nije vezana za muzički talenat, već je pokazatelj opšte neurološke efikasnosti. Ritam u svakodnevnom životu, od marša vojske do muzičkih vežbi, može biti pokazatelj kognitivnih sposobnosti. Kao takav, marširanje vojske, koje se još od Rimljana koristi kao metod organizovanja i koordinacije, može se smatrati vrstom nesvesnog testa – testira se sposobnost vojnika da se sinhronizuje sa grupom, što je ključni element za vojnu efikasnost.

Ritam i vojska kroz istoriju

Ritam u vojsci nije se uvek odnosio samo na fizičko usklađivanje. Pored strojevanja i marširanja, postoje i mnoge druge vojne aktivnosti u kojima ritmička preciznost ima ključnu ulogu. Tako su tokom istorije, u različitim kulturama, postojale tradicije koje su povezivale ritam sa vojnom disciplinom i borbenom efikasnošću. Na primer, u vojnoj tradiciji Evrope, oficirski balovi, koji su imali dugotrajan kulturni značaj, mogli su se posmatrati kao oblik „ritmičkog treninga“ – reč je o vežbanju pravilnog držanja, usklađenog kretanja i preciznosti. Takođe, marševi vojnika, koji se i danas koriste za testiranje fizičkih sposobnosti, ponekad su i simbolički označavali snagu vojske, kao i sposobnost da svi vojnici deluju kao koordinisani tim.

Pojedini istoričari smatraju da je ritmička preciznost jedan od ključnih faktora uspeha rimskih vojnih formacija, kao što je poznata „kornjača“ – formacija koja je zahtevala da svi vojnici u isto vreme pomeraju štitove i sinhronizovano napadaju i brane. Takva organizacija nije bila samo pitanje discipline, već je zahtevala i visoku kognitivnu usklađenost među vojnicima. Ovakav tip organizacije mogao bi se smatrati intuitivnim „testiranjem“ sposobnosti vojnika da sinhronizuju svoje pokrete i reše situacije sa minimalnom komunikacijom, što je od ključne važnosti na bojnopolju.

Da li su drevni ratnici prepoznavali inteligenciju kroz ritam?

Pitanje koje se nameće jeste: da li su stare vojske svesno prepoznavale inteligenciju svojih vojnika putem ritmičke preciznosti? Iako nisu postojali standardizovani testovi, kroz istorijske izvore možemo naslutiti da je postojala svest o važnosti mentalne agilnosti u organizaciji i sinhronizaciji. U tom smislu, vojni marševi, taktike i borbeni poredak mogli su biti indirektni načini prepoznavanja sposobnosti vojnika da efikasno reše problem i deluju kao koordinisana celina.

Savremena primena ideje o ritmu i inteligenciji

Iako danas imamo razvijene standardizovane testove za merenje inteligencije, ideja da ritmička preciznost može biti indikator kognitivnih sposobnosti nije zastarela. Zapravo, ova ideja može biti vrlo korisna u savremenom društvu. Ako ste ikada pokušali da naučite nekog da pleše ili pešači u ritmu, možete primetiti da osobe sa većim kognitivnim sposobnostima često lakše usklade pokrete sa muzikom ili ritmom. Možda nije slučajnost da se mnoge edukativne igre i aplikacije za decu temelje upravo na ritmičkim zadacima, jer ritam i kognitivna preciznost mogu biti povezani na dubokom neurološkom nivou.

Ako se neko protivi testiranju ili se oseća nespretno u određenim situacijama, pokušajte da procenite kako reaguje na ritam. Sposobnost da se uskladi sa ritmom može vam pružiti uvid u njegovu sposobnost za precizno procesiranje informacija. Na sličan način, osoba koja, uprkos visokom rezultatu na testovima inteligencije, nije u stanju da nauči plesne pokrete, može imati problem sa preciznošću ili sinhronizacijom, što može biti pokazatelj da neki aspekti njihove neurološke efikasnosti nisu potpuno razvijeni.

Ritam i inteligencija mogu biti više povezani nego što mislimo. Dok su naši preci koristili ove sposobnosti u borbenim uslovima, danas ih možemo primeniti u različitim životnim okolnostima – od obrazovanja do poslovnog okruženja. Ritam je više od samo muzike; on je univerzalni alat za procenu kognitivnih sposobnosti, koji nas podseća na to da je efikasnost mozga često povezana sa našom sposobnošću da održimo određenu dinamiku, sinhronizaciju i preciznost.

Mladen Stevanović

Motivacija – ključ lakšeg i bržeg učenja

U ubrzanom društvu i vremenu, pažnja učenika je dragocena. Jedna je stvar privući i pažnju, a sasvim druga održati njihovu istrajnost u nastavnom procesu. Dobar praktičar uvek u rukavu ima neke nove metode i sredstva za učenje. Postavljaju se pitanja: „Šta najbolje motiviše učenike, kako ostvariti kontinuitet u motivaciji i da li je motivacija spoljašnja ili unutrašnja stvar ličnosti pojedinca?“

Naš osnovni zadatak jeste da dete zainteresujemo i motivišemo. Zato su na prvom mestu socijalni i emotivni razvoj i motivacija, koje moramo da razvijamo u kolektivu, u saradnji, u zajednici. Ako napravimo dobru atmosferu u odeljenju, jedno prijatno, prijateljsko okruženje, sve ostalo će ići i lako. Dete nečim moramo da vežemo za školu, da u školi postoji nešto što se njemu dopada, nešto zbog čega će rado da dolazi, da li je to drug, drugarica, zanimljive aktivnosti, ljubav, pažnja, dobra atmosfera. Da bismo započeli učenje o učenju, moramo biti svesni šta je to učenje, a tek onda se baviti njegovim vrstama i stilovima. U radu je jako važno odrediti stil učenja, individualni za svakog učenika. Važno je da znamo da li mu više odgovara vizuelni, auditivni ili taktilni (kinestetički) stil. To radimo pomoću u testova za određivanje stilova učenja. Takvim pristupom unapređujemo učenje kroz primenu odgovarajućih metoda i tehnika.

Primer iz prakse

Ovo je moj primer iz prakse – kako smo se mi u odeljenju ujedinili, angažovali, sarađivali, podržavali, bili uspešni i stvarali dobru atmosferu. Krenula sam od toga da svako dete mora u školi da pronađe nešto što mu se dopada, nešto što će da ga poveže sa ostalima, nešto na šta će se osloniti. Rešila sam da svakom detetu dam priliku da se oporba u onome u čemu misli da je dobro, za početak da se izjasni šta ono voli da radi u slobodno vreme, šta je to čime bi volelo da se bavi u školi, šta bi voleo da promeni u i kako bi ono moglo da doprinese razvoju školske zajednice. To sam u početku sprovodila na časovima odeljenskog starešine, a onda se raširilo i rasplinulo na sve časove. Sakupili smo iskaze, želje, predloge i napravili analizu i evo do čega smo došli. Po grupama je bilo raznovrsnih interesovanja: za sport i rekreaciju, marketing i komunikaciju, novinarstvo i sportsko novinarstvo, uređenje učionice, muzičari, neko ko deli nagrade, slikarstvo, brza dostava, brza pošta, predsednik odeljenja, potpredsednik odeljenja, blagajnik, higijeničar, nauka i mozgalice, pesme i koreografije, priredbe. Oformili smo timove. U okviru timova su sami pravili plan za dalji rad, postavljali su ciljeve, delili zaduženja, tačnije, sami su se prijavljivali šta bi mogli da odrade u okviru svoje grupe, nikome ništa niko nije nametao.

Na kraju, bila sam tu posavetujem, kada se to od mene tražilo, podržim svaku ideju i da na kraju sa oduševljenjem pohvalim svaki rad i trud. Mogu vam reć i da su se u rad ovih timova po potrebi i pozivu rado uključivali i roditelji. Kada su videli da je sve stvar dogovora, da ih niko ne tera da se angažuju, da uspeh zavisi od njihovog rada, saradnje i ispoštovanih dogovora i da se oni pritom dobro osećaju i zabavljaju u tom radu, počeli su i da se interesuju i prijavljuju za rad i u drugim timovima, što zbog njihove sklonosti ka toj oblasti, što zbog druženja i samog osećaja pripadnosti. Jedva su čekali sledeć i čas. Složili su se da nam je malo jedan čas nedeljno, a neki su tražili da ostanu u učionici između smena, kako bi završili započeti posao. Sami su pravili tematske panoe, pravili i štampali školske novine, organizovali turnire, boravak u prirodi, pozivali na druženje i okupljanje van škole, proslavljali rođendane sa celim razredom u prirodi, organizovali uređenje dvorišta, spremali predavanja o zdravoj ishrani. Osećali su se korisnim, vrednim i važnim. Sad vas pitam, šta su deca, njihovim samoinicijativnim radom, razvila? Planiranje, saradnju, preduzetništvo, rešavanje konflikta, vežbali su pažnju i koncentraciju, dobijali nove ideje, raspitivali se kako se određeni posao inače izvršava u realnom životu, odmeravali svoje mogućnosti i svoje granice, motivisali su sami sebe. Komentarisali su šta im je prijalo, a šta ne, šta je bilo lako, a šta teško. Taj svoj način rada su preneli i na školske obaveze. Najveći uspeh je što su deca shvatila da mogu da ostvare sve što poželevaju.

Onda smo nekako usput počeli da se bavimo učenjem, kako to mi učimo, kako volimo da učimo. Određivali smo stilove učenja, bavili se motivacijom, kako poboljšati koncentraciju... i bilo je lako, jer je njihova pažnja bila već probuđena. Zatim, najveće sredstvo za primanje pojmova i predstava vrši čulo vida i čulo sluha i njihovim usavršavanjem razvija se sposobnost zapažanja i smanjuje se rasejanost, a dovodi do poboljšanja pamćenja. Uz vežbe čula vida i čula sluha smo vežbali i koncentraciju. Na časovima ČOSA smo se bavili i problemima u učenju, najčešćim izgovorima, motivacijom i podizanjem motivacije, kako da upravljaju svojim vremenom i ko nas ometa i krade nam vreme.

Izdvojiću neke strategije za podizanje motivacije za učenje:

1. Doneti odluku da ćemo stvarno učiti
2. Pozitivan stav o sebi i o onome što treba da učimo
3. Svest o tome šta gubimo ako ne učimo
4. Uspeh je rezultat pripreme, teškog rada i učenja iz grešaka
5. Uređenje prostora u kojem učimo
6. Napraviti plan učenja
7. Učenje započinjemo odmorni
8. Učenje započinjemo odmah
9. Pronaći prijatelja sa kojim možemo da učimo
10. Biti ponosan na svoje učenje i stečene veštine i znanje

Bavili smo se i jačanjem prirodnog pamćenja, kroz razgovore na temu zdravih stilova života i hrane za mozak. Kroz igru vežbali smo razvoj obe hemisfere mozga. Aktivnosti dobre za razvoj leve strane mozga su učenje gramatike i pravopisa, mozgalice, sudoku, ukrštenice, anagrami, rebusi, šah, karte i knjiga na stranom jeziku.

Aktivnosti dobre za razvoj desne strane mozga su sviranje instrumenta (najbolje u grupi), pevanje, crtanje, vajanje.

Vežbe za poboljšanje interakcije dve hemisfere:

1. Stavite jednu ruku na vrh nosa, a drugu na suprotno uho, zatim brzo promenite ruke;
2. Sa obe ruke istovremeno crtati kvadrat, cvet slova, kao da se ogledaju u ogledalu;
3. Desna ruka – peta levog stopala, a leva desno rame, zatim brzo promenite ruke;
4. Alkica prstić a, sortiramo prste u prsten svaki sa palcem;
5. Stomak – teme;
6. Opisivanje krugova stopalom i rukom.

Učitelj kao dobar mentor:

- prati razvoj ličnosti deteta, sklonosti i interesovanja;
- pomaže u stvaranju dobre atmosfere za učenje;
- podseća na obaveze;
- ohrabruje i motiviše, prati napredovanje i procenjuje vrednost rezultata učenja.

Koji stav pravi najveći i odlučujući korak? Stav, da ja HOĆU. E to HOĆU treba da pokrenemo kod svojih đaka, ne zato što mora nešto da uradi, već zato što to želi.

Možemo da zaključimo da učitelj kao mentor doprinosi spoljašnjoj motivaciji učenika kreirajući pozitivno okruženje. Kroz dobro osmišljenu fizičku sredinu, kroz građenje dobrih međuljudskih odnosa kao i kroz razvoj emocionalne inteligencije pojedinca, ali i kroz definisanje njegovog stila učenja, motiviše ga da dalje uči i istražuje. Sa druge strane, motivacija mora doći i iznutra (hoću to) kao jednostavna želja za učenjem koja će obezbediti kontinuitet.

Mirjana Tišma,

nastavnik razredne nastave, pedagoški savetnik, član Mense Srbije

Mračna strana inteligencije: Kada brz um uspori razgovor

Visoka inteligencija često donosi veliki paradoks: brzina i dubina obrade informacija, koje su ogroman dar, u komunikaciji se pretvaraju u nevidljivu prepreku. Zamislite to ovako: dok se razgovor prirodno kreće poput lagane šetnje, mozak sa IQ-om preko 130 juri poput trkačkog automobila, stvarajući kognitivni jaz između vas i sveta oko vas.

Ono što je u detinjstvu delovalo kao dar, u odraslom dobu često se pretvara u izazov.

Paradoks efikasnosti: Brzina je kočnica

Zamislite da je vaš mozak sportski automobil spreman za trku, ali je zaglavljen u gradskom saobraćaju. Svi oko vas voze sporo i vožnja postaje frustrirajuća, jer vaša mašina čezne za brzinom i otvorenim putem. Kada napokon dobijete priliku, naglo ubrzate i iskoristite svu snagu automobila.

Isto se dešava i u razgovoru koji vode visokointeligentni ljudi. Obični, rutinski razgovori, nedostatak kompleksnosti i dubine izazivaju dosadu i frustraciju.

Visoko inteligentni ljudi često razmišljaju asocijativno i paralelno, mnogo brže nego što to dozvoljava usmeni razgovor. Kada se u njihovom umu stvori velika količina ideja i zaključaka, a razgovor teče sporije, osećaju frustraciju. Info-dumping je njihov pokušaj da tu „uskladištenu” informaciju izbace odjednom i usklade spoljni tempo razgovora sa unutrašnjim tempom svog mozga. Količina tih informacija, asocijacija i ideja je često velika, pa za sagovornika može biti poput pravog informacijskog cunamija. Taj „cunami” informacija, umesto da ubrza razgovor, često ga preplavi i uspori, jer sagovornik ne može da prati tempo.

Anatomija komunikacijskog jaza: Kada se sjaj doživi kao arogancija

Brzina obrade misli, koja je prednost u rešavanju problema, u socijalnom kontekstu postaje kočnica. Ljudi visoke inteligencije razmišljaju izuzetno brzo, što im usporava tempo razgovora i čini ga frustrirajućim. Njihovo ponašanje – poput upadanja u reč, brzog menjanja tema ili nestrpljivosti – drugi često tumače kao aroganciju ili nezainteresovanost. Oni ne razumeju da je to samo posledica načina na koji mozak visoko inteligentne osobe radi. Ista dinamika koja bi u razgovoru s drugim genijalcima funkcionisala savršeno, u opuštenijem društvu stvara komunikacijski jaz. Umesto da se osećaju shvaćeno, oni se često suočavaju s nerazumevanjem i pogrešnim tumačenjem.

Psihološki uticaj i emocionalna cena

Usamljenost u gomili: Tišina u buci nesporazuma

Komunikacijski jaz nije samo površinski problem, već ostavlja dubok trag na psihu. Zamislite da ste u prepunoj sobi, okruženi prijateljima i porodicom. Svi pričaju, smeju se, ali vi ste zarobljeni u staklenom kavezu. Svaka reč koju izgovorite prolazi kroz staklo, izobličena i neshvaćena. To je osećaj **usamljenosti u gomili** – stanje koje proživljavaju mnogi visoko inteligentni ljudi.

Da bi se oslobodili tog kaveza, često pribegavaju „**maskiranju**“. To je poput nošenja kostima za maskenbal, samo što kostim predstavlja „prosečnost“. Spuštaju nivo svojih misli i rečnika kako bi se uklopili. Ali stalno nošenje maske, glumeći da ste neko drugi, iscrpljuje. Otudenost raste, a frustracija buja.

Kada se njihove namere pogrešno protumače, frustracija se preliva u pasivno-agresivne reakcije. To je kao bacanje kamenčića na stakleni zid, nadajući se da će ga razbiti. Ali staklo ostaje netaknuto, a kamenčići se odbijaju, stvarajući samo još više nesporazuma. Dugoročno, taj začarani krug može da vodi u osećaj beznađa i depresije, ostavljajući gorko uverenje da „ljudi jednostavno ne razumeju“.

Paradoks genija: Kad briljantnost zakaže u društvu

Visoko inteligentni ljudi navikli su na brze pobede u svetu ideja. Logika, matematika, nauka – sve im ide od ruke. Zato se suočavaju s jednim od najgorčih paradoksa: **paradoksom genija-neuspeha**. Dok uče i savladavaju intelektualne izazove s lakoćom, razvoj društvenih veština zahteva nešto sasvim drugo – strpljenje i praksu.

Taj proces ne ide im prirodno i intuitivno. Umesto da prihvate da je potrebno vreme, mnogi od njih razvijaju otpor i misle: „**Ovo ne bi trebalo da bude teško.**“

Kao rezultat, počinju da izbegavaju situacije koje zahtevaju društvenu interakciju, što dodatno slabi njihove veštine. Tako nastaje začarani krug: loša komunikacija stvara frustraciju, frustracija vodi do povlačenja, a povlačenje dodatno pogoršava njihove društvene sposobnosti. Na kraju, psihološki teret nije samo posledica nerazumevanja okoline, već i unutrašnjeg otpora da se uloži trud u prilagođavanje.

Umeće premošćivanja

Paradoks inteligencije može biti bolan, ali nije nepremostiv. Prava moć nije samo u brzini misli, već u sposobnosti prilagođavanja.

1. Razvoj emocionalne inteligencije (EQ): Od logike do osećaja

Ako je IQ mapa sveta, EQ je kompas. Visok IQ ne znači i visok EQ, ali dobra vest je da se emocionalna inteligencija može razvijati. To je veština koja počinje od **samosvesti** – razumevanja sopstvenih emocija i njihovog uticaja. Zatim sledi **samoregulacija**, odnosno kontrola stresa i impulsa, i na kraju **socijalne veštine** poput empatije.

Zamislite **aktivno slušanje** kao ulazak u tuđe cipele. Ono ne podrazumeva samo slušanje reči, već i razumevanje emocija. Korisna formula za to je:

„**Zvuči kao da se osećaš [emocija] zbog [činjenica].**“ Ova jednostavna rečenica je poput magičnog ključa koji otvara vrata razumevanja.

2. Majstorstvo pojednostavljivanja: Kada se kompleksnost pretvori u jasnoću

Prava inteligencija nije u tome da se sve zakomplikuje, već da se kompleksne ideje prenesu jasno i jednostavno. Cilj nije „spustiti se” na nečiji nivo, već izgraditi most ka efikasnijoj komunikaciji.

Evo tri moćne tehnike:

- **Korišćenje analogije i metafore:** Uporediti složene ideje sa nečim poznatim i opipljivim. Umesto objašnjavanja algoritma, napraviti poređenje s receptom za kolače.
- **Korišćenje jasnog jezika:** Jednostavne rečenice i izbegavanje žargona su ključni. Zamislite da pričate sa svojim 10-godišnjim rođakom.
- **Strukturirane priče:** Krenite od osnove, kao da gradite kuću. Prvo temelj, pa zidovi, pa krov.

Važno je izbeći patronizovanje. Pojednostavljivanje je zajednički napor, a ne „glumljenje gluposti”.

3. Kontrola unutrašnjeg tempa: Usporavanje „turbo motora”

Najveći neprijatelj je unutrašnja nestrpljivost. Ključ je usporiti sebe, a ne samo čekati da drugi ubrzaju.

Na kraju, veština premošćivanja leži u susretanju ljudi tamo gde jesu – prilagođavanju tempa i dubine razgovora njihovom ritmu. „Mračna strana inteligencije” nije mana, već složenost koja zahteva posebne veštine. Kroz razvoj emocionalne inteligencije, majstorstvo pojednostavljivanja i kontrolu unutrašnjeg tempa, visoko inteligentni ljudi mogu da preobrazu prepreke u mostove. Tako ne samo da nalaze svoje mesto u svetu, već ga i obogaćuju svojom jasnoćom, povezanošću i mudrošću.

Marijana Nikolić,
dipl. inženjer geologije

Kultura

O petnaest albuma 2015. (deceniju kasnije)

Početak svake godine osvrnem se, rečitije ili manje rečito, na muzičke albume koji su mi bili omiljeni u prethodnoj godini. Početkom 2016. simbolično sam izdvojio 15 albuma iz prethodnih dvanaest meseci. Da li su svi prošli famozni test vremena? Verovatno nisu, ali Medeni mesec Lane del Reja zaista je potrajao godinama (god vama), komada deset, i ovog septembra slušam ga još više nego onog, i svakog međuvremenog. [Počujte!](#)

15. LAU NAU HEM. *Någonstans* [Fonal]

Iako smo ovu Finkinju 2015. mogli da čujemo i u srpskom filmu *Panama*, na moju listu ulazi muzikom iz domaćeg filma svoje zemlje. Za naš film kažu da je loš, ali i u verovatno boljem finskom filmu apstraktni folk ove umetnice sigurno je najbolji deo.

Posebno izdvajam *Koti* i *Haihtuminen*.

14. DAMON & NAOMI *Fortune* [20/20/20]

Ovo dvoje pamtim iz prozračne drim pop grupe Galaxie 500; u nekom momentu su pod svojim/ovim imenima došli u Beograd, a ovde ih čujemo kako umilno pevaju takođe filmsku muziku: *Fortune* još nisam gledao, ali zvuči vrlo slikovito, čak snoliko.

Posebno izdvajam *Reflections*, *Shadows* i *The North Light*.

13. VALET *Nature* [Kranky]

Hani Ovens nam iz Portlanda donosi obuzimajuć i glas, instrumentarij i estetiku. Svoj psihodelični dron folk na albumu je oblikovala kao šugejz, žanr čija topla buka posebno miluje moje uši. Paperjasto i mekano kao sneg, ali osunčano iznutra.

Posebno izdvajam *Signs* i naslovnu numeru.

12. GRIMES *Art Angels* [4AD]

Kanađanka Kler uvela je 2015. svoju klasično otpevanu, moderno odsviranu dramatičnu muziku sklonu naglim promenama u mejnstrim. Industrijski pop svog starta saobrazila je donekle pop industriji, ali i dalje pleše na svoje nelake note.

Posebno izdvajam *Flesh without Blood*, *Kill V. Maim* i *Venus Fly*.

11. BEACH HOUSE *Depression Cherry* [Sub Pop]

Pr(a)vi od dva aktuelna albuma baltimorskog lou-faj drim dua, objavljena dekadu od formiranja benda, obasjao je još singlom *Sparks*, a i ostatak albuma sjaji svedenom raskoši na koju su nas navikli.

Posebno izdvajam *Levitation*, *Space Song*, *Wildflower* i *Bluebird*.

10. JULIA HOLTER *Have You In My Wilderness* [Domino]

Prva od dve KalArts alumne ovde, ali – kao ni treć eplasirana – svojim akademizmom nikad ne pretvori izuzetni kamerni pop u gasnu komoru. Tako ni na ovom albumu, gde je eksperimentisanje ponajviše privela kakvoj-takvoj pop strukturi.

Posebno izdvajam *Feel You* i *Night Song*.

9. HEATHER WOODS BRODERICK *Glider* [Western Vinyl]

Sestra mog imenjaka, ali nisam siguran da je Efterklang doveo ove svoje saradnike na beogradski koncert. Šeron van Eten, u čijem je Heder prateć em bendu, svakako nije, jer ni sama nije bila kod nas, ali posle ovakvog albuma H. W. B, jasno je koju željnije iščekujemo.

Spec. izdvajam *Fall Hard*, *Wyoming*, *A Call for Distance* i *All for a Love*.

8. LANA DEL REY *Honeymoon* [Interscope]

Holivud ili ne – a zašto da ne, posebno kad je kontemporalno klasičan – treba nam ovakav *pop*. Medeni mesec na koji nas je prethodnim albumom povelja dospeo je i u naslov ploče, i svi su izgledi da će potrajati (medenim) godinama.

Posebno izdvajam *Art Deco*, *Religion* i *The Blackest Day*.

7. JENNYLEE *right on!* [Rough Trade]

Mala slova naslova i sastavljeno pisanje imena predstavljaju umetničku slobodu debija basistkinje moje omiljene grupe Warpaint. Dark pank odrastanje, senzualna ženstvenost Šade, mnogo toga što je bilo kul prethodne četiri muzičke dekade ovde je savremeno sliveno.

Posebno izdvajam *blind*, *boom boom*, *bully*, *riot*, *he fresh* i *offerings*.

6. STRAY DOGG *Come Along Wind* [POP Depression]

Jedini ovdašnji album na listi, treć i za petoletku beogradskog benda. Amerikana oplemenjena postrokom i francuski zvučecom harmonikom, i ostalim začинима koji drže sitost tokom hladne zime. Bio sam im na prvim nastupima, sad su s razlogom slušani.

Spec. izdvajam *No One But You*, *Chance*, *Dare Not* i *Till You're Forgotten*.

5. SOKO *My Dreams Dictate My Reality* [Because Music / Babycat]

Francuska Poljakinja u LA, tako je naslovljen tekst koji sam joj posvetio povodom magične pesme *Monster Love*, kojoj ni Ariel Pink nije naškodilo, a čak i bolja od nje je naslovna kao iz osamdesetih.

Posebno izdvajam *Visions* (posle dve spomenute).

4. JAAKKO EINO KALEVI J. E. K. [Weird World]

Fin(sk)o otkrić e godine jeste autor koji je prethodno vozio tramvaj u Helsinkiju i slušao Dream Theater (sic!), a onda evoluirao kroz hop do muzike za igru uz suze. Niko me nije ovoliko rasplesao 2015, niti uspeo da okrnji dominaciju muzičarki.

Posebno izdvajam *Deeper Shadows* i *Hush Down*.

3. MARRIAGES *Salome* [Sargent House]

Najbolja pesma koju sam 2015. čuo uživo nalazi se na ovom albumu: *Skin*. Trio koji krade šou Wovenhand, čija predgrupa je bio; album koji su snimili postrokeri iz Red Sparowes (da, jedno r), novopronađena šugejz svežina otkako gitaristkinja i peva.

Posebno izdvajam i *The Liar*, *Southern Eye* i *Love, Texas*.

2. JENNY HVAL *Apocalypse, girl* [Sacred Bones]

Ovo je istinski novo i norveško, hladno a toplo, ohrabrujuć e, osnažujuć e, pametno, duhovito i ironično. Manifest modernog feminizma, stihovi napisani oko 33. godine, što se i spominje kao vreme Isusovog raspeć a. Propovedanje uz nadasve inovativnu muziku.

I: *Kingsize, Take Care of Yourself, That Battle is Over, Heaven, Sabbath*.

1. MYRKUR M [Relapse]

Ovo je sve što najviše volim, odjednom, ali tako znalački spravljeno da je svemu ostavljeno mesto da (pro)diše. Atmosferični blekmetal, skandinavski folk, toliko puta spominjani ali ovde inovirani šugejz, *andavolski* glas i klavir omiljene Dankinje.

Posebno izdvajam *Dybt* i *Skoven*, i sve sem intra *Skøgen skulle dø*.

Petar Krstev,

autor [Duboke matematike](#) (2025), član srpske i austrijske Mense, piše za MOZAIQ od 2012.

Ezoterija i rasvetljavanje književne tajne

Reč „ezoterija“ označava tajno, skriveno, poznato upućenima i posvećenima. Ne-ezoterično je egzoterično. Ove dve sfere su komplementarne: uzajamno se dopunjavaju. Ezoterija ima svoje refleksije i na roman, najdužu epsku proznu vrstu. Po svojoj strukturi on je najčešće kompleksan i može da podseća na lavirint u kome se čitalac lako može izgubiti. Roman je naslednik epa i tom tvrdnjom je učitan i pogodnost romana za upliv mitskog i mističnog. Neretko roman predstavlja palimpsest, rukopis kroz koji se naslojavaju istorija i fikcija mogućih i nemogućih svetova. Ezoterijski roman, iz rečenog, možemo definisati kao uzbudljivi roman sa tajnom, koju likovi i čitaoci sa njima, žele da otkriju. On je prepun skrivenih značenja, šifrovanih poruka, a nosioci enigmatičnog su često protagonisti, pripadnici tajnih društava.

Kroz tri književna ostvarenja, *Hazarski rečnik* (1984) Milorada Pavića, *Fukoovo klatno* (1988) Umberta Eka i *Knjige Jakovljeve* (2014), nobelovke Olge Tokarčuk, pokazaćemo funkcionalnost ezoterijskog romana. Kod Milorada Pavića, tajnu u sebi nosi sekta hazarskih sveštenika Lovci na snove. Njihov ezoterijski areal su bili tuđi snovi, koje su precizno čitali i u kojima su „stanovali kao u svojoj kući“. Čitanje snova predstavlja zapravo tumačenje, dešifrovanje, hermeneutički postupak rasvetljavanja simboličkog. „Fabula“ Pavićevog romana-rečnika egzistira u tri vremena: srednji vek (IX vek), doba baroka (kraj XVII i početak XVIII veka) i kraj XX veka, što omogućava autoru da pravi narativnu „pletenicu“ provlačeći izvesne likove iz vremena u vreme kroz reinkarnaciju. Ovaj vid „seobe duša“ srećemo kod likova koji imaju zajedničko telesno znamenje kao što su, recimo, po dva palca na ruci.

Fukoovo klatno predstavlja roman-triler gde profani, neupućeni, urednici izdavačke kuće „Garamon“, pokušavaju da otkriju Plan, kojim tajno društvo „Tres“ želi da ovlada svetom. U fokusu Fukoovog narativa je, dakle, teorija zavere. Interesantno je da pariski Panteon (sa izloženim Fukoovim klatnom, kojim je fizičar Leon Fuko dokazao rotaciju Zemlje) u romanu postaje hram u kome pomenuto mešovito tajno društvo izvodi svoje rituale. Na ovaj način Eko ostvaruje spoj fizike i književnosti putem ezoterije. Posebno je ezoterijski indikativna struktura romana, organizovana u skladu sa kabalističkim „drvetom života“. Naziv svake od deset glava romana odgovara jednom od sefirota, energetskih čvorišta drveta. Fabularno kretanje je inverzno u odnosu na put jedinke koja želi da spozna Boga – ono započinje krunskim sefirotom, „Keterom“ a završava se donjim, „Malhutom“. Otkrivanje zagonetnog kroz fabularni rasplet, zapravo je skidanje aure, privlačne energije, sa tajne.

Elementi vezani za Kabalu nalaze se i u romanu *Knjige Jakovljeve*, koji asocira naslovom na lestve Jakovljeve, most, odnosno stepenice, od zemlje do neba. U žiži romana nalazi se otkrivanje tajni koje je sa sobom nosila Jakovljeva frakcija jevrejske sekte Šabataja Cvija, otpadnika od judaizma i priklonitelja hrišćanstvu. Ovo delo Olge Tokarčuk je prepuno apokrifnih činjenica, vezanih za drugačiju verziju Kabale (*Kabbala Denundata*). Paralelno sa navođenjem činjenica iz verskih knjiga, nalaze se i opisi religijskih rituala koje je Jakov izvodio, neretko klizajući u trans. Dodatnu privlačnost knjizi omogućava mnoštvo kosmičkih ezoterijskih ilustracija, kao i onih koji se odnose na nađene tajnovite rukopise.

Ako krenemo od one narodne izreke, a zapravo biblijske, koja kaže da je „najslade zabranjeno voće“ dolazimo do obrazloženja zbog čega je ovaj žanr romana vekovima vitalan. Zajedničko za sva tri romana su separata društva (Lovci na snove, Tres, i sekta Šabataja Cvija) sa svojim ritualima i energijom koju članovi razmenjuju. Čitaocu pažnju vodi vešto autorovo održavanje tenzije između spoznatog i još uvek nesaznatog. Glad za uvidom u srž ispričanih teorija zavera knjigoljupce drži prikovanim za priču a potreba za eskapizmom,

bekstvom od svakodnevice ih lako izbacuje u fabularne ezoterijske diskurse, gde fikcija čak može da postane i stvarnost.

Vladimir B. Perić

Putopisi

Maroko – spektar stilova, boja i ukusa

Moja iskrena naklonost zemljama Magreba potiče još iz rane mladosti, kada me je moje prvo zanimanje, kao turističkog vodiča odvelo u Tunis. U Tunisu sam stekla prva radna i brojna životna iskustva, a taj period i ta zemlja su ostavili neizbrisiv trag u mom životu. Razni su razlozi doveli do toga da se od ovog, omiljenog zanimanja udaljim, ali me je splet okolnosti naveo na stazu koja mi je omogućila da ponovo mnogo putujem i bavim se još jednim veoma lepim zanimanjem – upravljanjem Erasmus+ projektima. Ovi projekti se bave unapređenjem obrazovanja i proširivanjem vidika svih onih koji se obrazovanjem bave na različitim nivoima.

Gore pomenuta naklonost ka Magrebu bila je motiv više da u jedan od projekata koji sam napisala uključim i partnere iz Maroka, zemlje Magreba koju još uvek nisam upoznala. Projekat „Upskill & Reconnect!“ je, na moje veliko zadovoljstvo, dobio sredstva za realizaciju i krenuli smo u zajedničku priču sa partnerima iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Slovenije, Slovačke i Maroka. Tokom prve godine projekta već smo se solidno upoznali i razvili sjajnu saradnju i tople prijateljske odnose, pa je sa velikim nestrpljenjem dočekan i trenutak ovog septembra, kada je trebalo da se sastanemo u Maroku. Za sve nas to je bila prva poseta ovoj zemlji na severu Afrike, pa je deo naše grupe odlučio da nakon 3 dana projektnog sastanka, produžimo boravak u sopstvenoj režiji i detaljno istražimo Maroko.

Neću pogrešiti ako izjavim da su nas partneri iz organizacije AEFDS dočekali kao kraljeve. Tokom trodnevnog zvaničnog boravka, vreme pre podneva smo provodili u radu i diskusijama u vezi sa projektnim aktivnostima. Posle podne je bilo rezervisano za upoznavanje severa Maroka: Tetuana – sedišta naših partnera, Tandžira i šarmantnog plavog gradića Šefšauena. Naravno, uz to je sledila i degustacija različitih gastronomskih specijaliteta marokanske trpeze, kao i upoznavanje sa lokalnom kulturom i običajima.

Tetuan

Jedna od dve velike luke Maroka na Sredozemnom moru, nedaleko od Gibraltarskog moreuza. Grad veličine Novog Sada smešten je uz dolinu reke Martil, a oivičen ostrim vrhovima planina Dersa i Gorgiz. Iako prvi tragovi naselja datiraju od pre 2000 godina, može se reći da se grad svio u ovoj dolini u 13. veku, kada je nastala medina – stari grad u okviru čijih zidina i sada cvetaju trgovina i i brojni zanati. Danas je Tetuanska medina pod zaštitom UNESCO-a kao svetska kulturna baština. Zanimljivo je da je ovo jedno od omiljenih letovališta marokanskog kralja Muhameda VI, koji u Tetuanu ima svoju letnju rezidenciju.

Već nakon prvih koraka kroz medinu Tetuana primetila sam jednu značajnu razliku u odnosu na Tunis: trgovci nisu ni približno navalentni kao u medinama u Tunisu. Sasvim mirno turista može da razgleda, slika raznovrsnu robu i diskutuje sa saputnicima, bez obaveze da započne cenkanje sa trgovcem. Osim toga, setila sam se da naši brižni domaćini nijednom nisu spomenuli da treba da pripazimo svoje torbe i novčanike, pa sam postavila to pitanje našem glavnom domaćinu po imenu Radovan (Redoin mu je ime, ali mi ga odmah prozvasmo po naški). Dobila sam obaveštenje da je u Tetuanu veoma bezbedno i da uopšte ne moramo da brinemo za svoju imovinu. S obzirom da je znao da planiramo da obidemo i druge, veće gradove, odmah je skrenuo pažnju da već u Marakešu i u Kazablanki možda ne treba biti toliko opušten, već ipak obazrivo ići kroz gužve u tim gradovima.

Iz vremena kada je Tetuan bio prestonica španskog protektorata u Maroku (1913–1956) datira prelepa španska ulica duž koje se mogu videti izvanredno dekorisane palate poput onih na španskoj ili francuskoj rivijeri, kao i katolička crkva. Na samom kraju te ulice je i letnja kraljevska rezidencija. Ono što mi se posebno dopalo je što se pod prozorima palate nalazi niz kafića u kojima građani mirno pijuckaju svoje kafe i čajeve u kraljevskom komšiluku.

Provozali smo se, a malo i prošetali kroz obližnje primorsko mesto Martil, čije su dugačke i izuzetno široke peščane plaže tokom leta omiljena destinacija lokalnog stanovništva, ali i brojnih turista. Iako su vremenske prilike dozvoljavale, nismo se odlučili za boravak na plaži, kako bismo što više vremena imali za razgledanje.

Šefšauen

Odlazak do Šefšauena zahtevao je dosta napornu vožnju duž obale, a potom kroz divlje planinske predele koji su me asocirali na Bobotov kuk u Crnoj Gori. U pitanju je Nacionalni park „Talassemiane“, koji nam je dao još jedan uvid u to koliko je raznovrsna i bogata ova zemlja.

Šefšauen nosi nadimak „plavi grad“ jer je veliki broj kuća u okviru njegove medine ofarban nijansama plave boje. Iako se već izdaleka to može primetiti, pravi doživljaj je tek kada se prošeta uskim i često strmim uličicama ovog starog grada. Svesni atraktivnosti šarenila, lokalni trgovci su se potrudili da naprave maštovite aranžmane od svoje raznobojne robe, te čovek prosto ne zna na koju stranu pre da okrene fotoaparata.

Dočekali smo veče razgledajući plavi grad, a onda su se na glavnom trgu upalile hiljade girlandi i lampica koje su dale novogodišnji izgled ovom mestu. Fantastično su se presijavale spram neba koje je dobijalo sve tamnije nijanse teget boje. Nije nam preostalo ništa drugo nego da se prepustimo hedonizmu u jednom od mnogobrojnih restorančića na ovom trgu i time zaokružimo prelepo proveden dan, pre nego što krenemo ponovo put Tetuana. Srećom, u povratku smo koristili jednostavniji put, nismo morali ponovo kroz planine.

Tandžir

Iz raznih knjiga koje sam čitala tokom života, Tandžir mi je bio poznat i slagala bih vas ako bih rekla da sam ga ovako zamišljala. Zaista smo svi bili prijatno iznenađeni lepotom ovog modernog grada, urednošću zelenih površina, modernim građevinama, uređenim vidikovcima sa pogledom na Mediteran sa jedne i na Atlantik sa druge strane. Provozali smo se kroz njihovo „Dedinje“, prelep rezidencijalni deo grada zaklonjen najraznovrsnijim zelenilom, koje je sve uredno podšišano, formirano i negovano. Izuzetno je sve čisto, čak i mesta koja su turističke atrakcije i samim tim prepuna turista.

Zadržali smo se na mestu na kome se dodiruju Sredozemno more i okean, obišli Herkulovu pećinu, provozali se uz plaže na čijim obodima su mirno preživale kamile čekajući turiste koji žele da se slikaju sa njima ili ih možda uzjašu na nekoliko minuta. Sa dolaskom večeri bilo je sve više ljudi na ulicama, a mi smo za predah i okrepljenje odabrali elegantnu poslastičarnicu sa pogledom, u pravom imperijalističkom stilu. Uprkos izboru evropskih torti i kolača, ubedljivo najveće ocene su odneli kolačići domaće izrade koji su bili prepuni badema i raznih manje ili više mirišljavih začina.

Iz Tandžira smo dan kasnije krenuli i u istraživanje južnijih krajeva Maroka. Naši domaćini su nam sa velikim ponosom objasnili da je pre 3-4 godine pušten u rad brzi voz (TGV) koji je znatno skratio putovanje između većih gradova, što je i nama omogućilo da posetimo i prestonicu, na putu ka Kazablanki.

Rabat

Sa nešto više od pola miliona stanovnika, Rabat nije najveći, ali je glavni grad ove zemlje. Nalazi se na obali Atlantika i nastao je u 12. veku kao deo odbrambenog vojnog sistema tvrđava koje su građene duž obala okeana. Tek su ga Francuzi učinili administrativnim centrom zemlje 1912. godine tokom perioda protektorata. Danas je u ovom gradu glavno sedište kralja, a jedna od najvećih atrakcija je velelepni mauzolej kralja Muhameda V, koji je podignut uz ostatke džamije iz 12. veka i Hasanovog tornja – takođe pod zaštitom UNESCO-a. U Rabatu se mogu videti izuzetno moderne zgrade poput najvećeg teatra u celoj Africi, u formi glave kobre, koji je delo čuvene arhitekte Zahe Hadid.

Turiste u restoranima duž obale, uz lokalne specijalitete, dočekuju i veseli muzičari u nacionalnim nošnjama, koji nam pružaju uvid i u ovaj oblik marokanske umetnosti. Sve odiše atmosferom lakoće i radosti, na koju se nije teško navići. Zaključili smo da Rabat zaslužuje da mu se posveti malo više vremena prilikom neke buduće posete.

Kazablanka

Kada smo se dogovarali za obilaske, naš domaćin nam je rekao da je Kazablanka prosto jedan veliki grad i da, što se tiče razgledanja, jedino što baš vredi posetiti je novopodignuta, izuzetno prostrana džamija Hasana II. Tako smo se odlučili na turu razgledanja koja traje 45 minuta, što je meni delovalo kao popriličan napor, s obzirom na to da je zatim usledio detaljniji obilazak grada. Ipak, ova džamija je bila vredna svakog minuta koji smo u njoj proveli. Mene je, naravno, obradovalo što smo mogli da se odmorimo tokom obilaska sedeći na debelim tepisima koji prekrivaju mermerni pod. Druga po veličini u Africi, uzdiže se na samoj obali, a jednim delom more čak prodire ispod njenih zidina. Gledajući je izdaleka, kroz izmaglicu okeanske pene, samo sam imala asocijaciju na onaj crnogorski izraz „na pjenu od mora“. Doslovno tako izgleda! Ima kapacitet za 105.000 vernika, a cela je izgrađena od domaćih materijala, mermera, granita i kedrovog drveta. Građena je sedam godina krajem '80-tih, početkom '90-tih godina prošlog veka, a ono što je zaista impresivno je da su građani Maroka svih veroispovesti dobrovoljno davali prilog za izgradnju ove lepote.

Osim džamije, posetili smo i dve katoličke crkve, od kojih je jedna sada pretvorena u izložbeni prostor, a druga ima redovne službe za hrišćansko stanovništvo Kazablanke. Slikali smo se u parku mira, a naravno i na trgu Muhameda V sa neizbežnim golubovima. Odatle smo mogli da bacimo pogled i na vrlo savremenu zgradu opere u Kazi – kako ovaj grad zovu lokalci. Taj nadimak je zbunjujući ako uzmemo u obzir da populaciju ovog grada čini preko 3 miliona stanovnika. Ko bi se tome nadao, s obzirom na to da je većini Evropljana ovaj grad poznat iz istoimenog holivudskog hita čuvenog Hemfrija Bogarta – „Casablanca“. Sećate se onog: „Sviraj to (ponovo), Sem!“ Nismo, naravno, propustili da se slikamo kod Semovog kafića, iako nam je vodič naglasio da je ipak taj film ceo snimljen u Holivudu.

Esauira

Gradić na obali Atlantika, na prvi pogled više liči na neku portugalsku luku, ali ipak krivudave uličice njegovog suka ukazuju da smo u Maroku. Sa uživanjem smo se prepustili čarima

kupovine, jer su ovde trgovci prilično smireni, mnogi čak i ističu cene na artiklima, što turiste oslobađa potrebe da se cenkaju, ako to ne vole.

Jak vetar koji je duvao sa Atlantika nas je osvežavao i baš smo uživali u ovom lepom mestu. Meni su najveći hit bili dvojica muzičara koji su prilazili kafićima na centralnom trgu u medini i zabavljali goste tradicionalnom muzikom. Nit' mršavijih i manjih ljudi, nit' komičnijih pokreta. I dan danas kad pogledam njihovu sliku, slatko se nasmejem!

Nismo se prošetali do glavnog dela ribarske luke, koja je jedno od živopisnijih mesta u Esauiri, ali smo zato uživali u ručku u restoranu na samoj plaži. Plan je bio da skvasimo barem noge u Atlantiku, ali ona plaža je toliko široka, da se čovek nahoda dok stigne do vode, pa smo taj ugodaj ostavili za neki drugi put.

Marakeš

Moj prvi susret sa Marakešom je bio u nedelju uveče, nakon napornog razgledanja Kazablanke i vožnje od oko 3 sata. Neću vas slagati – bila sam šokirana! Dok su prethodni gradovi svi bili dosta evropskog izgleda, čisti, beli, sređeni, urednog saobraćaja, blistavi; Marakeš je bio sve suprotno! Crveni grad koji to ime nosi zbog boje zemljišta od koga se prave opeke i grade zgrade, bio je te večeri ludnica! Musav, prašnjav, prevruć, pretrpan, neverovatan! Mislim, nije da je tamo i drugim danima manje ludnica, ali je valjda nedeljno veče trenutak kad su i lokalci slobodni i izlaze na svoj veliki trg Džema el Fna u medini Marakeša da prošetaju, jedu, druže se i kupuju. Bila je to za mene, premorenu, šokantna slika – niti sam u životu videla veći trg, niti veću gužvu i šarenilo. Srećom, kofere smo smestili u kolica našeg nosača i krenuli do smeštaja. A to je tek bio specijalan efekat. Mi smo rezervisali „Riad“, smeštajni objekat kakvih ima puno u medini, da bismo bili što bliže centru događaja. To su zapravo nekadašnje bogataške kuće, sada pretvorene u smeštajne objekte, male hotele. Ono što je karakteristično za arapske kuće, to verujem većina ljudi zna, ali prosto nismo o tome mislili – nema prozora na spolja! A ja, kao žena u godinama, držim kod kod kuće prozore otvorene i usred zime. Kad sam shvatila da je ovde jedini izvor svežine klima uređaj – stvarno sam se zamislila kako ću da izdržim tu nekoliko noći. Međutim...

Jutro je, naravno, pametnije od večeri, pa kad smo se čestito odmorili, sve je drugačije izgledalo. Centralno dvorište našeg preslatkog Riada je bilo prepuno autentičnog nameštaja, šarene pločice su mu davale posebnu lepotu, a udobne sećije su pozivale da se ispružimo po njima, kao u svojoj dnevnoj sobi. Zaista je takva, domaća atmosfera vladala u Riadu „des Nations“. Prozori mi više nisu nedostajali. Preljubazno osoblje se trudilo da izađe u susret svakoj našoj potrebi i želji, sve je bilo izuzetno čisto i osećali smo se kao kod kuće. A naročito kad smo otkrili krovnu terasu, pa još i hamam odmah ispod nje. To je zaokupilo našu pažnju narednih večeri, posle obimnih razgledanja Marakeša, okoline i prirodnih lepota juga Maroka.

Medina Marakeša je veoma velika i kroz nju je uglavnom gužva jer lokalno stanovništvo juriša na motorčićima, biciklima, pa i magarećim zapregama. Mora čovek da se čuva. Ali, iza svakog ćoška čeka prizor sve lepši od lepšeg. Medresa, palata, hamam, biblioteka, česma, pijaca, sve je to deo izuzetnog šarma ovog grada koji je obožavao Iv Sen Loran. I da ne zaboravim mačke – mnogo mačaka, koje suvereno vladaju svim ćoškićima starog grada. Obilazili smo znamenitosti, pa kad smo se umorili, malo smo degustirali kolačiće. Onda je deo nas nastavio put tuk-tukom, malim motornim trotočkašem sa natkrivenom kabinom za putnike. Jeste da malo protreseš bubrege dok se voziš u tom prevozu, ali verujte da je veoma korisno i spašava od premora. Zahvaljujući tome mogli smo se detaljnije upoznati sa prelepom palatom Bahia koju je podigao njihov veliki vezir, nešto poput ministra u 19. veku. Sada je namenjena turističkim posetama i zaista vredi videti je.

Moj zaključak je da čovek mora da bude naklonjen egzotici i vrelini severne Afrike da bi se uklopio. Čini mi se da su turisti koji šetaju kroz medinu baš takvi, opustili su se i znaju da uživaju. Mi smo zaista bili mala, ali odabrana grupa i svi su bili potpuno otvoreni za ludnicu Marakeša, izvanredne ukuse lokalnih „tažina“ i drugih jela, rado smo se prepuštali svim prilikama – od odlaska u pustinju na jahanje kamila i vožnju kvadova, preko posete planinskim vodopadima u planini Atlas, do posete berberskim kućama i kooperativama koje proizvode arganovo ulje i različitu kozmetiku na prirodnoj bazi. O nama se sve vreme zdušno brinuo naš vozač Hamid, koji je uvek nekako nadzirao naše komentare i grimase i tačno je znao šta nam je u kom času potrebno. Najzahvalnija sam mu što mi je uštedeo korake kad god je mogao, pa sam uspela da pogledam baš sve što sam želela i planirala u Maroku. I više od toga!

Šta reći na kraju ovog dugačkog putopisa? Ako ste željni da se susretnete sa ljudskom toplinom i pažnjom, ako želite da malo zavirite u neke drugačije svetove, ako volite toplotu, pustinju, more, planine, ako želite da sa relativno skromnim sredstvima budete opušteni turista u pravom smislu te reči – razmotrite Maroko kao jednu od svojih sledećih destinacija. Moji saputnici i ja ćemo sigurno gledati da mu se prvom prilikom vratimo.

Aleksandra Borović

Mensa

*Dani Mense u Beogradu,
najveće godišnje okupljanje Mense Srbije*

Završna reč

Iza IQ-a – *In memoriam* – Aleksandar Pavlović Cale

Ako ste ikada volontirali ili bili na nekom okupljanju u lokalnoj Mensi Novog Sada u poslednjih nekoliko godina, sigurno ste makar jednom čuli upečatljiv glas i jedva primetno, blago šuškanje u govoru. Sigurno ste makar jednom proveli vreme sa jednim od najzanimljivijih članova naše organizacije – Aleksandrom Pavlovićem, poznatijim pod nadimkom Cale.

Aleksandar je rođen u Vrbasu 1974. godine, a većinu života i školovanja proveo je u Novom Sadu. Bio je vanredni profesor departmana za matematiku i informatiku, kao i nastavnik u školi Jovan Jovanović Zmaj. Bio je i direktor Atletsko rekreativnog kluba „Fruška gora“, a u našoj organizaciji bio je glavna i odgovorna ličnost za dobar provod, nezaboravnu atmosferu i vrhunski odrađen zadatak.

Osim toga, Cale je često posećivao pab kvizove i redovno testirao svoje znanje takmičenjem protiv drugih – kako vršnjaka tako i mladih generacija.

„Cale mi je bio isprva asistent, a zatim i kolega na fakultetu. Vremenom smo se sve više zbližavali, nalazeći zajednička interesovanja. A bilo ih je mnogo: matematika, putovanja, društvene igre, plivanje, ronjenje, trčanje... U svet pab kvizova ušli smo najpre kao gostujući članovi ekipe koleginice Sanje Konjik, a zatim sa svojim suprugama i porodicom Tošić osnovali i svoju ekipu: „Favorite iz debela lada“. Cale je dizajnirao logo ekipe, odštampao nam majice, i postali smo prepoznatljiv tim. Učestvovali smo najčešće na kvizovima Nikole Lee Mana i kod Inkvizitora. To su uvek bile opuštene večeri, pune smeha i dobrog raspoloženja. Naš kapiten Cale izvlačio je iz dalekih kutaka svog pamćenja podatke o mestima i godinama bitaka, stihove iz Balaševićevih pesama, olimpijske pobednike u atletici od pre pola veka... Za novogodišnju proslavu Mense 2024. Caletu je ponuđeno da i sam vodi jedan kviz, a on je pozvao mene da mu pomognem u izboru pitanja. Međutim, njegova igra u kojoj treba na osnovu prvih nekoliko sekundi da se prepozna pesma, bila je vrhunac večeri.

Caletovo znanje nije se sastojalo prosto od odvojenih činjenica: uvek ih je povezivao i sagledavao u kontekstu šire slike. Poznajući ga, i njegova motivacija za članstvo u Mensi bila je najbolja moguća: želeo je da upozna što više zanimljivih ljudi i da se druži s njima. Taj svoj stav prenosio je i na studente, a i na sve nas oko sebe: razumeti svet i učiniti ga boljim, a on je to činio svojom pozitivnom energijom. Neverovatno je koliko se često uz osmeh setim nekih njegovih i zajedničkih priča i doživljaja.“

Prof. dr Boris Šobot

Aleksandar kao veliki ljubitelj društvenih igara, i verni član SIG-a za društvene igre, „SIGra“, svoju strast prema njima je od samog početka delio sa svojom decom:

„Iskra ljubavi za društvenim igrama se kod mene pojavila kada sam imao svega 3 ili 4 godine, igrajući stare klasike poput ‚Čoveče, ne ljuti se!‘ i ‚Zmijice‘. Tata je voleo da putuje po inostranstvu na razne konferencije, i jednom prilikom je u Češkoj u prodavnici opazio igru ‚Catan junior‘. Odmah smo se svi zarazili.

Kroz nekoliko godina dolaze i pravi, veliki ‚Catan‘ i ‚Carcassonne‘. Kupovinom igara uspeo je da usreći nas, svoju decu, a i da delom usreli i dete u sebi.

Posle smo tata i ja krenuli na turnire igre ‚Magic the Gathering‘. On nije voleo da sam slaže svoje karte i pravi špil, pa sam to radio ja. Tu se uvek provlačila i poneka partija šaha, u kojima je on, naravno, pobeđivao.

U jednom trenutku smo dobili i zabranu od majke da ne smemo da kupujemo više igara, jer nam je soba bila puna i više nije bilo mesta. On ih je, naravno, krišom kupovao i sakrivao za nas da je mi ušunjamo u sobu.“

Luka Pavlović, sin Aleksandra Pavlovića

A u našoj družini, među Mensašima, Cale je pronašao divne i verne prijatelje. Na našim okupljanjima je uvek bio svoj, bio glavni i odgovorni za atmosferu i osmehe i za dobru muziku na žurkama i skupovima.

„Cale u dve reči: plemenit čovek. U jednoj: ljudina.

Pojavio se na testiranju Mense u julu 2021. godine. Onom koje sam, kao friška koordinatorka Lokalne Mense Novog Sada, prvi put organizovala, uz tremu. Ušao je u članstvo Mense opušteno i sa sjajnim novim predlozima. Odmah sam ga prigrabila za člana tima, što je rado prihvatio i bio mi desna ruka dok god je ruku mogao da pruži...

Već prve godine u Mensi se bio angažovao kao marljiv, pouzdan, predusretljiv, pun energije, volje da unapređuje sebe, druge, organizaciju. Jedan od onih ljudi sa kojim pričate kao da se znate ceo život. I uživate u mudrom razmišljanju koje čujete, motivisani da razmišljate i delate dalje. Sa njim sam mogla da se savetujem oko svega: organizacije, testiranja, ljudi, čudi, druženja, putovanja, oko dece, školovanja, učenja, vežbanja, života... Sve će to nedostajati zauvek. Samo temu smrti nikada nismo dotakli, nismo ni pomišljali da se krije tu, iza ćoška.

Vedri duh, iskrenost, srčanost, srdačnost, kavaljerstvo, istrajnost, spremnost da se preuzme inicijativa i odgovornost, da se bori za istinu i pravdu – to su bile osobine našeg viteza Aleksandra Pavlovića Caleta.

Čovek na koga se možete osloniti u svakom trenutku se ne sreće svaki dan. I zbog toga je gubitak takvog čoveka uvek teži. Nemerljivo teži.

Čak je u jeku terapija, proletos, dok smo svi mislili da će bolest proći, odštampao na svom 3D štampaču zlatne medalje sa Mensinim znakom za pobednike potrage u kojoj nije mogao fizički da učestvuje. Neka je pobednici čuvaju, jer je vrednija od pravog zlata. U nju je utkana ljubav, dobročinstvo, solidarnost, želja da se pomogne, znanje, umeće, lojalnost, časnost, spretnost, inovativnost, upornost.

Žalim što smo ga prekasno upoznali i što je prerano otišao iz naših života, toliko smo još mogli da učimo od njega.

Možemo samo da se tešimo zahvalnošću i srećom da smo ga ipak sreli u ovom životu i upili bar malo te ogromne pozitivne energije. Velika praznina ostaje.”

Dunja Šašić, lokalna koordinatorka Mense Novog Sada

Na veliku žalost i uprkos zdravom životu i naporima lekara, Cale je preminuo od teške i brzo napredujuće bolesti. Napustio nas je u julu 2025. godine.

Iako nas je prerano napustio fizički, večno će živeti u našim srcima kao veliki čovek, drag prijatelj i nezaboravna ličnost. Mensa te pamti, dragi prijatelju. Odigraćemo poneku društvenu igru u tvoju čast. Hvala ti što si bio deo naše družine.

Nothing else matters (Metallica).

Sve članke, utiske i predloge možete pisati na mozaiq@mensa.rs